

Prof. dr hab. Elżbieta Kowalska-Dubas

Łódź, 2026.01.08.

Uniwersytet Łódzki

Katedra Andragogiki i Gerontologii Społecznej

Ocena pracy doktorskiej Pani mgr Agnieszki Loski

pt.: **Rozwój duchowy osób uczestniczących w kursach metodą**

ThetaHealing®. Analiza biografii

napisanej pod kierunkiem dr hab. Agnieszki Stopińskiej-Pająk prof. AWSB

Wstęp

Rozwój duchowy nieczęsto był przedmiotem zainteresowań i badań pedagogicznych po II wojnie światowej, co należy wiązać z uwarunkowaniami ideologicznymi czasów PRL, obowiązkowymi dla funkcjonowania formalnego systemu pedagogicznego w kraju. Jednak pedagodzy dostrzegali rozwój duchowy człowieka jako istotny jego zakres, czego przykładem, właśnie po II wojnie światowej, by nie wracać do odleglejszych czasów, była teoria warstwowa rozwoju człowieka Stefana Kunowskiego (Podstawy współczesnej pedagogiki, Warszawa, 1993), uwzględniająca w rozwoju człowieka zakres „czysto duchowy”. Koniecznie trzeba też odnotować jednoznaczne odniesienia chrześcijańskiej pedagogiki personalistycznej do kwestii duchowego rozwoju człowieka (por. np. Sławomir Chrost, Antropologia pedagogiczna w perspektywie personalizmu teistycznego, Warszawa 2020). Zakres ludzkiego doświadczania życia, jakim jest rozwój duchowy był dostrzegany także przez badaczy andragogów (Dubas, Fabiś, Semków), o czym wspomina Autorka dysertacji. Biorąc pod uwagę zwiększającą się popularność idei nowej humanistyki oraz uniwersalną ludzką potrzebę duchowości należy spodziewać się wzrostu zainteresowań i badań nad tym zakresem ludzkiego rozwoju a także realizacji praktyk sprzyjających wspieraniu rozwoju duchowego człowieka. Praca doktorska Pani mgr Agnieszki Loski jest tego dobrym przykładem.

Rozwój duchowy to swoisty nadrzędny wymiar rozwoju człowieka, zwińczający wszystkie inne jego zakresy (rozwój biologiczny, psychiczny, społeczny, kulturowy), przenikający je swoistą transcendencją, pozwalający na wznoszenie się wzwyż, wykorzystywanie sił duchowych, drzemiących w człowieku, jak i sił/energii zewnętrznej, boskiej dla jego stawania się doskonalszym, zmierzania ku pełni i szeroko pojętemu dobrostanowi (por. np. E. Dubas, *Być i stawać się w starości – o rozwoju z androgicznej perspektywy*, W: A. Chabior (red.) *Uczący się dorosły – inspiracje, wyzwania, trendy*, Ostrów Wielkopolski, 2018, s. 186 - 189). Nie powinien być zaniebawiany w procesie edukacji, uczenia się, formacji i autoformacji człowieka. Recenzowana praca doktorska potwierdza to stanowisko analizą biografii osób uczestniczących w kursach metodą ThetaHealing®.

Należy docenić wybór tematu pracy doktorskiej, bo to temat rzadko podejmowany w badaniach empirycznych, choć uniwersalny lecz zarazem na swój sposób nowy, co wynika ze zmian cywilizacyjno-kulturowych, modyfikujących standardy i style życia społeczeństw i pojedynczych ludzi.

Ocena strony formalnej

Struktura pracy jest poprawna i charakterystyczna dla opracowań teoretyczno - empirycznych. Rozprawa zawiera trzy główne rozdziały: rozdział 1., który uprzątnia ramę teoretyczno-metodologiczną, przyjętą w projekcie, rozdział 2., prezentujący analizę wyników badań własnych oraz rozdział 3., zawierający teoretyczną interpretację analizowanych danych. Pracę rozpoczyna *Wstęp* i zwińcza *Zakończenie*. Do tekstu dołączona jest *Bibliografia i Netografia*. Całość zamyka *Wykaz tabel i Aneks* oraz streszczenia pracy w języku polskim i angielskim. Opracowanie jest obszerne i liczy 396 stron (bez *Aneksu*). Proporcje między poszczególnymi częściami pracy są adekwatne do tematu i charakteru przyjętej procedury badawczej. W pracy zastosowano nietypowe łączne ujęcie, w jednym rozdziale (pierwszym), założeń metodologicznych i teoretycznych, co może utrudniać zapoznanie się z tymi treściami przez młodych badaczy, kroczących raczej utartymi schematami realizacji projektu badawczego. Gdyby praca była przygotowywana do druku, raczej można proponować oddzielny rozdział opisujący założenia metodologiczne i procedurę badawczą, ujęty jako nota metodologiczna. W takim rozdziale należałoby uwzględnić wszystkie aspekty powiązane z metodologiczną stroną badań, a które można znaleźć także w innych miejscach ocenianego opracowania.

Literatura wykorzystana w pracy jest bardzo obszerna, zawarta na 39 stronach wydruku komputerowego. Obejmuje opracowania z zakresu pedagogiki – andragogiki, geragogiki, pedagogiki społecznej, pedagogiki personalistycznej, pedagogiki duchowości, metodologii nauk humanistycznych, psychologii, socjologii, filozofii, teologii i religioznawstwa, z zakresu nauk przyrodniczych – fizyki kwantowej, neurobiologii, epigenetyki, geometrii fraktalnej, z zakresu nauk parapsychologicznych i innych. Odpowiednio spożytkowana w tekście, wskazuje na wyjątkowo szeroką erudycję Autorki, posiadanie przez Nią wieloaspektowej, wielod dziedzinowej i interdyscyplinarnej wiedzy, powiązanej z przedmiotem Jej badań.

Język pracy pod względem merytorycznym nie budzi zastrzeżeń, jest precyzyjny i dojrzały naukowo, charakterystyczny dla nauk humanistycznych i społecznych. Po względem formalno-językowym można zauważyć uchybienia, głównie w rozdziale I (błędy interpunkcyjne, gramatyczne, składniowe), wymagające korekty językowo-edytorskiej.

Wywód Autorki został przemyślany, uporządkowany i jest logiczny, zwięzły, mimo różnorodności bogatej literatury wykorzystanej w pracy i licznych wątków poruszanych w opracowaniu.

Merytoryczna zawartość i ocena pracy

Zawartość pracy odpowiada jej tematowi ujętemu w tytule, ale przy zastrzeżeniu, że „rozwój duchowy” ujęty w temacie jest rozumiany i analizowany jako szeroko rozumiana „duchowość”. Problematyka pracy odnosi się do kwestii duchowości, a nie podejmuje się w tekście rozważań nad duchowym rozwojem człowieka jako wątkiem zasadniczym. Ten ostatni jest pewnym tylko zakresem spojrzenia na duchowość człowieka, ujawnionym głównie w części analitycznej. Dlatego wydaje się, że temat dysertacji ujęty jako „Duchowość osób uczestniczących w kursach metodą ThetaHealing®” byłby bardziej adekwatny dla rozważań zawartych w tej pracy. Potwierdza to analiza rozdziału metodologiczno – teoretycznego pierwszego), o czym poniżej. Zaznaczono także kwestie synonimiczności (?) obu pojęć w części końcowej tej recenzji.

Treść rozdziału I: *Metodologiczno – teoretyczne uzasadnienia rozważań nad współczesną duchowością*, w części 1.1. *Metoda jakościowa w humanistycznych badaniach nad duchowością* dostarcza wiedzy o podjętych wyborach metodologicznych z uzasadnieniem

adekwatności dla wybranej problematyki badawczej. Dowiadujemy się z niego, po wnikliwym przestudiowaniu, że badania zostały osadzone w metodologii badań jakościowych, w paradygmacie interpretatywnym, opartym na badaniach biograficznych z wykorzystaniem metody wywiadu narracyjnego w procesie gromadzenia danych, a następnie z wykorzystaniem teorii hermeneutyki egzystencjalnej Paula Ricoeur'a do finalnej teoretyzacji materiału empirycznego oraz licznych konceptów, koncepcji, teorii dla interpretacji analizowanego materiału empirycznego. Wybory te można uznać za właściwe. Mimo starań ten fragment pracy jest jednak nieco zagmatwany i można było jego treści uporządkować zgodnie z przebiegiem procesu badawczego, np. z uwzględnieniem trzech etapów: przygotowania procesu badawczego, realizacji badań oraz analizy i interpretacji materiału empirycznego. W opracowaniu pojawia się wiele terminów metodologicznie istotnych, zbliżonych znaczeniowo, choć nietożsamy (np. metoda jakościowa, badania jakościowe, empiryczna metoda jakościowa, podejście jakościowe, metoda humanistyczna i inne). Obok traktowania wywiadu jako metody badawczej pojawia się także jego ujęcie jako techniki (s.22), co wymaga uzasadnienia. Taka różnorodność pojęć i stanowisk metodologicznych związana jest z przeglądem złożonej, nie zawsze klarownej, rozwijanej i dojrzewającej w czasie wiedzy metodologicznej, i być może dla przejrzystości metodologicznych założeń, należałoby wybrać najwłaściwsze dla tego projektu rozstrzygnięcia, pomijając złożony przegląd literatury przedmiotu. Praca ta nie ma bowiem charakteru metodologicznego, a jedynie wykorzystuje metodologię badań do realizacji wybranego projektu badawczego.

Kolejne podrozdziały rozdziału I. (1.2.1, 1.2.2, 1.2.3., 1.2.4., 1.5.5.) obejmują przegląd treści dotyczących duchowości. Autorka opisuje ujęcie pedagogiczne, filozoficzne, psychologiczne, z zakresu nauk ścisłych, z zakresu koncepcji teleologiczno-religijnych i pozareligijnych. Przegląd ten ujawnia uniwersalny charakter fenomenu ludzkiej duchowości, obecny w refleksji i badaniach z różnych dyscyplin i dziedzin wiedzy. Analizy te ujawniają obecność idei duchowości począwszy od czasów starożytnych po dziś, z uwzględnieniem przemian, jakim podlegało rozumienie duchowości wraz ze zmianami cywilizacyjno-kulturowymi. To ważny przegląd literatury przedmiotu, choć w jakimś stopniu wybiórczy. Brakuje, w części dotyczącej ujęcia pedagogicznego, odniesienia do klasycznej niemieckiej koncepcji *Geistpaedagogik*, nie dostrzegamy polskiej refleksji andragogicznej dotyczącej duchowości (Semków, Fabiś, Dubas). W obszarze psychologicznym brakuje znaczących

opracowań Pawła Sochy dotyczących rozwoju duchowego i Marii Straś-Romanowskiej. Kłopotem jest też umiejscawianie analiz w poszczególnych dyscyplinach naukowych, np. Bogdana Nawroczyńskiego w zakresie filozofii a już np. nie pedagogiki, czy Janusza Mariańskiego z zakresu socjologii duchowości w podrozdziale 1.2.5. *Teologiczno-religijne i pozareligijne koncepcje duchowości*. Może to sugerować inny niż dyscyplinowy układ przeglądu treści dotyczących duchowości, np. akcentujący zmiany w postrzeganiu duchowości w perspektywie czasowej/ dziejowej. Jak zaznaczono wyżej, analizy teoretyczne nie dotyczą rozwoju duchowego - to pojęcie zostało jedynie wzmiankowane (s. 31), lecz nie doprecyzowane i nie poddane szerszym analizom, a które powinny uwzględnić wiedzę z zakresu psychologii rozwojowej i psychologii duchowości (np. P. Socha (red.), *Duchowy rozwój człowieka Fazy życia osobowość wiara religijność*, Kraków 2000; B. J. Groeschel CFR, *Duchowy rozwój Psychologia a mistyka*, tłum. E. Czerwińska, Warszawa 1998). Obszarem analiz Autorki jest kategoria abstrakcyjna - duchowość człowieka, współcześnie rozumiana szeroko, a jej empiryczna weryfikacja jest możliwa poprzez obiektywizację zmian doświadczanych przez jednostkę w rozwoju duchowym.

Ostatni, podpunkt rozdziału I. – 1.3. *Narratorki i Narratorzy w perspektywie andragogicznej* jest próbą włączenia tematyki projektu w obszar współczesnej refleksji z zakresu andragogiki z odniesieniem do biograficznego uczenia się dorosłych. Przede wszystkim Autorka, na wybranych przykładach z literatury, wyjaśnia dorosłość jako kategorię andragogiczną, mając na uwadze, że osoby badane w jej projekcie są osobami dorosłymi. Tytuł podrozdziału 1.3.1. *Dorosłość* brzmi jednak zbyt lakonicznie (np. lepiej: *Charakterystyka współczesnej dorosłości*). Autorka przyjmuje rozumienie dorosłości jako procesu dojrzewania, rozciągniętego w czasie, dziejącego się także w okresie formalnej, kalendarzowej dorosłości, co zbliża ją do aksjologicznego i antropologicznego rozumienia dorosłości. Takie rozumienie bowiem pozwala na postrzeganie duchowości w procesie rozwoju także w dorosłości. W podrozdziale 1.3.2. znajdujemy także syntetyczne opisy (sylwetki) badanych osób, łącznie ośmiu. Można mieć uwagi co do miejsca w strukturze pracy tego podrozdziału, lecz Autorka, jak widać, miała przemyślane uzasadnienie, by tak właśnie ustrukturyzować dysertację.

Rozdział II. *Metoda ThetaHealing®* należy do ważnych rozdziałów pracy, co wynika z przedmiotu badań, zawartego w tytule pracy. Autorka bardzo dokładnie, w punkcie 2.1., opisuje metodę, funkcjonującą od 1995 roku, w Polsce od 2011, opracowaną przez V. Sibal, i

słusznie wskazuje, że jest ona przykładem edukacji pozaformalnej. Uzasadnia także celować swoich badań i ich oryginalny charakter, bowiem badań dotyczących tej metody jako pomocy w rozwoju w przestrzeni edukacji dorosłych brakuje. W tym rozdziale odnajdujemy odniesienia do kluczowych terminów andragogicznych: edukacja a uczenie się; edukacja formalna, pozaformalna, nieformalna; motywy uczenia się, zmiana, kompetencja. Autorka stara się pokazać, iż zna aktualny stan wiedzy andragogicznej i rozumie aktualnie używane terminy naukowe, choć w Jej analizie nie brakuje pewnego ząbienia się terminów, np. edukacja przez całe życie a uczenie się przez całe życie (s. 109, 110). Można mieć też wrażenie sklejanego znaczeń różnych określeń i dostrzec brak płynnych przejść między akapitami. Nie można się też zgodzić ze stwierdzeniem ze strony 108, że „Edukacja pozaformalna w Polsce jest w początkowej fazie rozwoju”, bowiem sięgając do bogatych tradycji edukacji pozaformalnej w II Rzeczypospolitej, poprzez dobrze rozwiniętą edukację kursową w czasach PRL, a po przełomie ustrojowym należy dostrzec rozwój licznych, także alternatywnych i komercyjnych, realizowanych również online form tej edukacji.

Kolejny podpunkt tego rozdziału, 2.2. *Głos Narratorek i Narratorów – wertykalne spojrzenie na indywidualne biografie. Interpretacja sensów i znaczeń*, uszczegółowiony w ośmiu podzakresach, odnoszących się do ośmiu badanych osób, Autorka prezentuje bogate analizy materiału empirycznego, zgromadzonego przez wywiad narracyjny. Analiza ma charakter wertykalny, odnosi się po kolei do ośmiu indywidualnych biografii. Każda z analizowanych biografii prezentuje osobę badaną z zaakcentowaniem jej szczególnej cechy w kontekście zrealizowanego rozwoju duchowego (np. 2.2.1. *Osamotnienie Anety*). To wartościowy aspekt opracowania wskazujący na dokonaną przez Autorkę syntezę doświadczenia badanych osób. Analiza biografii jest uporządkowana według schematu: dzieciństwo, zdarzenia/punkty krytyczne, rozwój duchowy i zmiana. Ten porządek analiz adekwatnie ukazuje proces rozwoju duchowego badanych osób. W każdym z wymienionych aspektów Autorka przedstawia swoje ujęcie, a następnie popiera je wypowiedziami badanych osób, co uwiarygadnia autorski opis. Niezmiernie wnikliwa analiza materiału empirycznego jest poszerzona o bardzo liczne odniesienia do literatury przedmiotu – różnorodnych konceptów, koncepcji, teorii naukowych o różnym zasięgu z obszaru wielu dyscyplin naukowych. **To niezwykle mocna strona ocenianego projektu doktorskiego**, gdzie mamy do czynienia nie tylko z pogłębioną i wnikliwą analizą materiału empirycznego oraz jego udaną syntezą, ale także ogromną erudycją Autorki, która pozwala na „obejrzenie”

analizowanych treści i wydobytych znaczeń w już obecnych w nauce koncepcjach teoretycznych. Analizy jednoznacznie wskazują, że zastosowana metoda ThetaHealing® jest metodą transformacji negatywnych przekonań, wyniesionych często z dzieciństwa i skłaniającą uczestnika kursu do zmiany postrzegania siebie, a w następstwie funkcjonowania w życiu. Opisane zmiany działały się w obrębie duchowości badanych osób i wywarły wpływ na całokształt ich funkcjonowania. Metoda osadzona jest w edukacji pozaformalnej, lecz trud rozwoju duchowego, podejmowany przez badanych, działał się także w obszarze nieformalnego uczenia się (własnej pracy samodoskonaleniowej, autoformacyjnej), co pozostaje w zgodzie z teoriami andragogicznymi dotyczącymi modelu uczenia się dorosłych, a w szczególności z teoriami biograficznego oraz transformatywnego uczenia się.

Kolejny rozdział 3: *Znaczenie rozwoju duchowego w narracjach – spojrzenie horyzontalne w oparciu o wątki podjęte w biografiiach*, to udana próba teoretyzacji badanego zjawiska. Autorka słusznie zastosowała koncepcję hermeneutyki egzystencjalnej Paula Ricoeur'a, gdyż jej trzy aspekty funkcjonowania w świecie: referencyjność, komunikowalność i samorozumienie znajdują potwierdzenie w materiale empirycznym zgromadzonym przez Badaczkę. Poszerzający charakter mają uwypuklone przez Autorkę tzw. konteksty rozwoju duchowego, wskazane w narracjach badanych osób (punkt 3.6.). Ukazują one szerokie rozumienie duchowości, doświadczanej przez badanych i łączą się z dotychczasowymi wynikami badań andragogicznych powiązanych z biograficznym uczeniem się człowieka. Kolejne poszerzenie łączy się z krytycznym odczytaniem analizowanych narracji biograficznych, poprzez zastosowanie autorskiej metody KRYNARÓZ Mirosławy Nowak-Dziemianowicz (punkt 3.7.). Wyniki tej analizy i interpretacji potwierdzają istotne znaczenie uznania/jego braku dla pracy jednostki nad swoją duchowością.

Pracę zwieńcza *Zakończenie*, dość nietypowe, rozbudowane, w którym zawarte są także syntezy odpowiedzi na szczegółowe pytania badawcze. Możemy tu odnaleźć określenia rozwoju duchowego, jakie przyjmowały badane osoby. Lektura tego fragmentu pracy potwierdza, że Autorka rozumie „duchowość” zamiennie z pojęciem „rozwój duchowy”. Dlatego występuje pewna rozbieżność między tytułem pracy, ramą teoretyczną i interpretacją danych. Warto doprecyzować znaczenia obu pojęć, kluczowych w tym projekcie, jeśli Autorka myślałaby o popularyzacji swoich wyników badań. W tej części pracy jest też miejsce dla określenia wkładu badań w pedagogikę, w metodologię badań i praktykę edukacyjną. Być może należało więcej uwagi poświęcić samej metodzie ThetaHealing® i jej

miejscu w edukacji dorosłych, zwracając uwagę np. na jej zalety i niedostatki, ograniczenia skuteczności, obecność/dostępność metody w systemie edukacji pozaformalnej, kompetencje edukatorów metody, wyzwań podmiotowych, cywilizacyjnych i metodycznych związanych z metodą itp.

Podsumowanie. Podjęty projekt badawczy to zadanie oryginalne, biorąc pod uwagę nieliczne badania pedagogiczne nad duchowością człowieka i ze względu na sposób rozwiązywania postawionego problemu badawczego. Przedstawiona do oceny praca doktorska to znaczące osiągnięcie w zakresie pedagogicznych badań jakościowych, opartych na analizie narracji biograficznych. Część analityczna i interpretacyjna pracy zasługuje na wyjątkowe docenienie. Może być wzorem dla badaczy, nie tylko młodych. Erudycja Autorki budzi podziw. Wyniki badań poszerzają dotychczasowe rezultaty andragogicznych badań nad biograficznym uczeniem się. Pewne niedostatki, wskazane wyżej, wiążą się z niedoprecyzowaniem terminów: duchowość i rozwój duchowy, co zapewne nie jest łatwym zadaniem, ale w pewnym stopniu koniecznym w empirycznym badaniu kategorii abstrakcyjnych. Rekomendacje praktyczne, odniesione do funkcjonowania systemu edukacji dorosłych, można by poszerzyć nie tylko o aspekty metodyczne, ale także ontologiczne i aksjologiczne, gdyż metoda służąca rozwojowi duchowemu winna odpowiadać na zasadnicze pytania dotyczące wizji człowieka i wizji dorosłości we współczesnych czasach.

Konkluzja

Należy uznać, że przedstawiona do recenzji praca doktorska spełnia wymogi stawiane tego rodzaju opracowaniom zgodnie z *Ustawą z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, gdyż zgodnie z art. 187. punkt 1 i 2 – prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, a także przedmiotem rozprawy doktorskiej jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Wnioskuje więc o dopuszczenie Pani mgr Agnieszki Loski do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Elżbieta Kowalska - Dubas